

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право;
міжнародне приватне право

УДК 347.412(477)

Звєздичев Максим Олександрович

*аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету*

Zviedzichev Maksym

*PhD Student of the Department of Financial and Tax Law
State Tax University*

ORCID: 0009-0008-7705-1937

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ
СУБСИДІАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE LEGAL
NATURE OF VICARIOUS LIABILITY**

***Анотація.** Вступ. Вивчаючи історію виникнення субсидіарної відповідальності, зазначимо, що дату виникнення даного концепту чітко визначити неможливо, тому що неможливо чітко сказати, коли саме виникло поняття відповідальності як такої. Проте більшість вчених вважають, що поняття відповідальності за певну діяльність або ж бездіяльність тісно пов'язано із виникненням і розвитком суспільства і відносин між його членами.*

***Мета.** Метою дослідження є компаративний аналіз наукових підходів закордонних і українських науковців до розуміння правової природи субсидіарної відповідальності.*

***Матеріали і методи.** Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання субсидіарної відповідальності; 2)*

наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджують правову природу субсидіарної відповідальності

В процесі дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення (для аналізу сутності поняття субсидіарної відповідальності); аналізу та синтезу (для порівняння наукових підходів різних авторів до правової природи субсидіарної відповідальності); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті проаналізовано наукові підходи закордонних та українських науковців до розуміння правової природи субсидіарної відповідальності. Визначено основні аргументи «за» віднесення субсидіарного зобов'язання до зобов'язання із множинністю осіб: наявність кількох суб'єктів зобов'язання (у субсидіарному зобов'язанні беруть участь два боржники: основний і субсидіарний (додатковий); це створює множинність осіб у зобов'язанні з боку боржників); зв'язок з інтересами кредитора (кредитор має право звертатися до субсидіарного боржника лише в разі, якщо основний боржник не виконав своїх зобов'язань; таким чином, обов'язки між боржниками розподілені залежно від черговості виконання); додатковий захист для кредитора (субсидіарний боржник виступає додатковою гарантією виконання зобов'язання, що є формою забезпечення прав кредитора у зобов'язаннях із множинністю осіб. Також, спираючись на погляди стосовно правової природи субсидіарної відповідальності іноземних та вітчизняних науковців, і норми Цивільного кодексу України, резюмовано основні аргументи «проти» щодо віднесення субсидіарного зобов'язання до зобов'язання із множинністю осіб. Вони базуються на особливостях природи таких зобов'язань та їхньої правової конструкції. Визначено, що субсидіарне зобов'язання не вписується в класичну концепцію зобов'язань із множинністю осіб через специфічну залежність обов'язків субсидіарного боржника від невиконання основним боржником

своїх зобов'язань, а також через його акцесорний характер. Установлено, що субсидіарна відповідальність розглядається як специфічний вид цивільно-правової відповідальності, яка має свої особливості.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується сфокусувати увагу на поглибленому аналізі закордонної нормативно-правової бази щодо визначення правової природи субсидіарної відповідальності. Це дасть можливість провести більш глибокий компаративний аналіз українського та іноземного досвіду щодо розуміння поняття субсидіарної відповідальності як такої.

Ключові слова: субсидіарна відповідальність, цивільно-правова відповідальність, зобов'язання, субсидіарний боржник, множинність осіб, кредитор.

Summary. *Introduction.* Studying the history of vicarious liability, it should be noted that it is impossible to determine the date of origin of this concept, since it is impossible to say exactly when the concept of liability as such emerged. However, most scholars believe that the concept of liability for certain activities or omissions is closely related to the emergence and development of society and the relations between its members.

Purpose. The purpose of the study is to provide a comparative analysis of scientific approaches of foreign and Ukrainian scholars to understanding the legal nature of vicarious liability.

Materials and methods. The research materials are: 1) legal and regulatory framework for the regulation of vicarious liability; 2) scientific works of domestic and foreign scholars who study the legal nature of vicarious liability

In the course of the study, the following scientific methods were used: theoretical generalisation (to analyse the essence of the concept of vicarious liability); analysis and synthesis (to compare scientific approaches of different

authors to the legal nature of vicarious liability); logical generalisation of the results (formulation of conclusions).

Results. The article analyses the scientific approaches of foreign and Ukrainian scholars to understanding the legal nature of vicarious liability. The author identifies the main arguments in favour of classifying a subsidiary obligation as an obligation with a plurality of persons: the presence of several subjects of obligation (two debtors participate in a subsidiary obligation: The main and subsidiary (additional) debtors; this creates a plurality of persons in the obligation on the part of the debtors); connection with the interests of the creditor (the creditor has the right to apply to the subsidiary debtor only if the main debtor has not fulfilled its obligations; thus, the obligations between the debtors are distributed depending on the order of performance); additional protection for the creditor (a subsidiary debtor acts as an additional guarantee of fulfilment of the obligation, which is a form of securing the creditor's rights in obligations with multiple parties. Also, based on the views of foreign and domestic scholars on the legal nature of subsidiary liability and the provisions of the Civil Code of Ukraine, the author summarises the main arguments against classifying a subsidiary obligation as a multiple-party obligation. They are based on the peculiarities of the nature of such obligations and their legal structure. The author determines that subsidiary liability does not fit into the classical concept of obligations with a plurality of persons due to the specific dependence of the subsidiary debtor's obligations on the failure of the principal debtor to fulfil its obligations, and also due to its vicarious nature. The author establishes that subsidiary liability is considered to be a specific type of civil liability which has its own peculiarities.

Discussion. In further research, it is proposed to focus on an in-depth analysis of the foreign regulatory framework for determining the legal nature of vicarious liability. This will allow for a deeper comparative analysis of

Ukrainian and foreign experience in understanding the concept of vicarious liability as such.

Key words: *vicarious liability, civil liability, obligations, subsidiary debtor, plurality of persons, creditor.*

Постановка проблеми. Вивчаючи історію виникнення субсидіарної відповідальності, зазначимо, що дату виникнення даного концепту чітко визначити неможливо, тому що неможливо чітко сказати, коли саме виникло поняття відповідальності як такої. Проте більшість вчених вважають, що поняття відповідальності за певну діяльність або ж бездіяльність тісно пов'язано із виникненням і розвитком суспільства і відносин між його членами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова природа поняття субсидіарної відповідальності є фокусом інтересів як закордонних, так і вітчизняних науковців. Зокрема дане дослідження базується на наукових працях Garner B.A. [1], Martin E.A., Law J. [2], Esse M. [3], Nwoke F.C. [4], Bell J. [5], які досліджують різні аспекти субсидіарної відповідальності в контексті правових систем різних країн світу. Стосовно вітчизняного досвіду дослідження правової природи субсидіарної відповідальності, окрему вагу приділено працям Трута Д.В. [8], який аналізує субсидіарні зобов'язання як різновид цивільно-правових зобов'язань із множинністю осіб, Гудима-Підвербецької М. [13], яка приділяє увагу правовій природі субсидіарних зобов'язань в цивільному праві України, Сампари Н.М. [15], який визначає поняття і сутність субсидіарних зобов'язань в цивільному праві, Майданик Р.А. [17], що акцентує увагу на аномаліях в цивільному праві. На додаток, проаналізовано основні статті Цивільного кодексу України [14], які регулюють субсидіарну відповідальність. Отже, основною інформаційною базою дослідження є наукові праці закордонних та українських вчених, а також вітчизняна нормативно-правова база.

Метою статті є компаративний аналіз наукових підходів закордонних і українських науковців до розуміння правової природи субсидіарної відповідальності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання субсидіарної відповідальності; 2) наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджують правову природу субсидіарної відповідальності

В процесі дослідження було використано такі наукові методи: теоретичного узагальнення (для аналізу сутності поняття субсидіарної відповідальності); аналізу та синтезу (для порівняння наукових підходів різних авторів до правової природи субсидіарної відповідальності); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Концепція субсидіарної відповідальності не має єдиного загальноприйнятого визначення, яке було б достатньо переконливим, щоб виключити всі інші визначення. Ситуація ще більше стає складною, якщо врахувати, що не існує законодавчого визначення цього поняття. Далі проаналізуємо підходи українських та закордонних вчених до розуміння поняття субсидіарної відповідальності та її правової природи.

Отже, Garner B. A. [1] визначає субсидіарну відповідальність як «відповідальність, яку сторона, що здійснює нагляд (наприклад, роботодавець), несе за протиправну поведінку підлеглого або співробітника (наприклад, працівника), що ґрунтується на відносинах між цими двома сторонами». Зі свого боку, Martin E.A., Law J. [2] визначають субсидіарну відповідальність як юридичну відповідальність, покладену на одну особу за делікти або злочини, вчинені іншою особою, хоча особа, на яку покладено субсидіарну відповідальність, не має особистої вини.

На думку Ese M. [3], це будь-яка ситуація, коли одна особа несе відповідальність за поведінку або делікт іншої особи через відносини, що

існують між нею та правопорушником. Nwoke F. C. [4] стверджує, що «...в цілому, субсидіарна відповідальність - це термін, який використовується для опису ситуацій, в яких одна особа несе відповідальність за шкоду, заподіяну недбалістю або іншими діями іншої особи». У свою чергу Bell J. [5] зазначає, що субсидіарна відповідальність покладає на роботодавця відповідальність за правопорушення, вчинені його/її працівниками, інакше відомими як «помічники», під час виконання ними своїх трудових обов'язків.

Суди також надають юридичне тлумачення концепції субсидіарної відповідальності. У справі *Launchdury v Morgans* [6] суд постановив, що субсидіарна відповідальність означає, що одна особа займає місце іншої в тому, що стосується відповідальності. Іншим прикладом є справа *Sharon Paint & Chemical Co. Ltd v Ezenwa* [7], де суд постановив, що субсидіарна відповідальність є непрямою юридичною відповідальністю, такою як відповідальність роботодавця за дії працівника або принципала за делікти агенту. Саме роботодавець повинен відповідати за дії працівника. Інакше не може бути, оскільки закон не може діяти у зворотному напрямку.

Щодо бачення вітчизняних науковців, серед них визначено дві основних позиції. Згідно з домінуючою думкою, субсидіарна відповідальність є видом зобов'язань із множиною осіб поряд із солідарними і частковими зобов'язаннями [8]. При чому, як правило акцент робиться на тому, що особливістю даного зобов'язання є можливість його існування або тільки при пасивній чи пасивній і змішаній множинності осіб [9-10].

Зокрема, Трут Д.В. [12] субсидіарним зобов'язанням вважає «правовідношення, де на стороні боржника є дві особи – основний боржник і додатковий (субсидіарний) і при якому кредитор буде мати право звернутися з вимогою до субсидіарного боржника у випадку

відмови від виконання зобов'язання з боку основного боржника або неотримання від останнього відповіді на вимогу у розумний строк» [12].

Харитонов Є.О. [9, с. 92] зауважує, що залежно від того, скільки кредитор може вимагати, а боржник має виконати зобов'язання, і виділяють субсидіарні зобов'язання з множинністю осіб, що мають місце у пасивній чи змішаній множинності, тобто множинності на боці боржника.

Для об'єктивності відзначимо, що в контексті даної думки вченими відзначаються деякі відмінності від інших зобов'язань із множинністю осіб, проте їм не надається суттєвого значення. Таким чином науковці підкреслюють, що від пасивних солідарних зобов'язань вони відрізняються тим, що кредитор відразу не може пред'явити вимогу про виконання зобов'язань субсидіарному боржнику, оминувши основного, проте відзначається, що важко уявити ситуацію, коли б особа, що відповідає за зобов'язаннями так само, як й інша зобов'язана особа, не була б боржником даного зобов'язання тільки тому, що черговість звернення до них за виконанням зобов'язань є послідовною. Такі особливості не дають підстав для виключення субсидіарних зобов'язань з числа зобов'язань із множинністю осіб, однак вимагають особливого врегулювання [13].

Отже, резюмуємо основні аргументи «за» віднесення субсидіарного зобов'язання до зобов'язання із множинністю осіб:

наявність кількох суб'єктів зобов'язання (у субсидіарному зобов'язанні беруть участь два боржники: основний і субсидіарний (додатковий); це створює множинність осіб у зобов'язанні з боку боржників);

зв'язок з інтересами кредитора (кредитор має право звертатися до субсидіарного боржника лише в разі, якщо основний боржник не виконав своїх зобов'язань; таким чином, обов'язки між боржниками розподілені залежно від черговості виконання);

додатковий захист для кредитора (субсидіарний боржник виступає додатковою гарантією виконання зобов'язання, що є формою забезпечення прав кредитора у зобов'язаннях із множинністю осіб.

На іншу думку, зокрема на не віднесення субсидіарних зобов'язань до зобов'язань із множинністю осіб, може наштовхнути змістовний аналіз Цивільного кодексу України, в якому норми про солідарні та часткові зобов'язання (ст. 541-544) сконцентровані у Главі 48 «Виконання зобов'язань», а норми про субсидіарну відповідальність (ст. 619) як один із аспектів субсидіарного зобов'язання містяться у Главі 51 «Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання» [14]. Звичайно це не є критерієм не віднесення субсидіарних зобов'язань до зобов'язань із множинністю осіб, але може дати певне розуміння про різне призначення правових явищ. Більш детальний аналіз відповідних норм дає можливість побачити наділення субсидіарних зобов'язань додатковим навантаженням, що полягає не тільки в регулюванні виконання зобов'язання, як у солідарних, так і часткових зобов'язаннях, а їхнє значення направлене і на суттєвіший рівень гарантування прав кредитора у договірних та позадоговірних правовідносинах [13, с. 11].

Також аргументом щодо неможливості перебування субсидіарних зобов'язань поряд із солідарними та частковими як видами зобов'язань із множинністю осіб, є той факт, що субсидіарна відповідальність може бути частковою чи солідарною (відповідно до ч. 1 ст. 124 чи ч. 1 ст. 133 Цивільного кодексу України) [14]. Очевидним є факт, якщо пояснювати субсидіарні зобов'язання як вид зобов'язань із множинністю осіб, поряд із частковими і солідарними зобов'язаннями, то порушуються правила логічних операцій поділу, тому що учасники поділу мають вичерпувати поняття, яке підлягає поділу, і при цьому виключати один одного [13, с. 12].

Таким чином, виходячи з цього, вважаємо, що стверджувати, що субсидіарні зобов'язання поряд із солідарними та частковими є видовими концептами одного роду, зокрема зобов'язаннями із множинністю осіб, неприпустимо. Тоді як аналіз норм Цивільного кодексу, а саме «несуть солідарно додаткову (субсидіарну) відповідальність» [14] дозволяє зробити висновок, що субсидіарне зобов'язання є родовим стосовно солідарного, іншими словами два видових поняття знаходяться у зв'язку «рід-вид», що фактично є некоректним. Спираючись на ці факти, можна припустити, що субсидіарне зобов'язання не відноситься до того ж роду, що й солідарне і часткове, а їхню правову природу необхідно аналізувати за межами зобов'язань із множинністю осіб.

Інші науковці, наприклад Сампара Н.М. [15], заперечують можливість трактування субсидіарних зобов'язань як зобов'язань із множинністю осіб як при договірних, так і при позадоговірних зобов'язаннях. Дані вчені фокусують увагу на наявності в субсидіарних зобов'язаннях специфічних особливостей, що не враховуються в роботах прибічників віднесення субсидіарних зобов'язань до зобов'язань із множинністю осіб. Так, дані вчені зазначають, що основний та субсидіарний боржники є сторонами різних правовідношень, як у договірних, так і недоговірних зобов'язаннях [15].

Також Сампара Н.М. [15] зазначає, що фактично це дві різних форми самотійних, проте взаємопов'язаних та взаємозалежних правовідносин [15, с. 122]. Гриценко Г.Г. [16], вивчаючи множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні і розділяючи два самотійних зобов'язання між основним та додатковим боржником і між кредитором та додатковим боржником, отримала висновок, що субсидіарне зобов'язання не відповідає ні ознаці множинності осіб, ні призначенню норм про множинність осіб. Отже, вважаємо, що цей нюанс спростовує доводи

правників, які стоять на боці множинності осіб у субсидіарному зобов'язанні.

Надамо критичну оцінку аргументам прибічників пояснення субсидіарних зобов'язань як зобов'язань із множинністю осіб на прикладі аргументування позиції Трутом Д.В. [12], яку він формує на спростуванні доводів вчених, що мають протилежну позицію.

Трут Д.В. [12] фокусує увагу на співвідношенні моменту появи зобов'язання та моменту виникнення множинності осіб у зобов'язанні і зауважує, що субсидіарна множинність формується після такого факту, як відмова у задоволенні вимоги кредитора основним боржником.

Позицію про можливість появи множинності осіб у зобов'язанні після його виникнення знаходимо в роботі Майданик Р.А. [17, с. 774]. Однак тут мова йде про конкретний випадок переходу з простого зобов'язання у зобов'язання із множинністю осіб: смерть кредитора або боржника.

Також Трут Т.В. зазначає, що із закону не слідує, що субсидіарний боржник або субсидіарний поручитель не можуть виступати стороною в основній угоді [12, с. 187]. Хоча теоретично змодельовати таку ситуацію цілком можливо, проте це не змінює сутності вирішення проблеми, тому що основне зобов'язання буде виникати між кредитором і двома боржниками, інше (субсидіарне) лише у випадку порушення зобов'язання боржником, в результаті чого кредитор може звернутися з вимогою до іншого боржника, й цілком інше зобов'язання, хоча воно й пов'язане із першим, буде виникати між кредитором і додатковим боржником в разі реалізації кредитором права на дану вимогу. Отже лише останнє зобов'язання можемо вважати субсидіарним. З практичної точки зору моделювати зобов'язання, де додатковий боржник є й стороною в основному зобов'язанні, немає доцільності, тому що аналогічний ступінь гарантії задоволення майнових інтересів кредитора надають солідарні

зобов'язання, надаючи кредитору не лише право грошової вимоги, й виконання зобов'язання в натуральному виразі [13, с. 13].

Також Трут Д.В. не погоджується з думкою, що основний і субсидіарний боржники є сторонами одного зобов'язання, мотивуючи це тим, якщо слідувати даній логіці, то це значило б, що після пред'явлення вимоги субсидіарному боржнику, основний боржник перестав бути зобов'язаним, іншими словами він якби «випадає із зобов'язань». На думку Трута Д.В., основний боржник «не випадає» із зобов'язання і залишається зобов'язаним на одному рівні із субсидіарним боржником [12, с. 190]. Навіть беручи до уваги бачення автором множинності осіб у субсидіарному зобов'язанні з аргументом щодо залишення в субсидіарному зобов'язанні основного боржника і після залучення субсидіарного, покладаючись на чинне законодавство, погодитись із даною думою не видається можливим тому, що правовим наслідком невиконання основним боржником зобов'язання може бути лише звернення до додаткового боржника, а на основного ж боржника додаткові обтяження не покладаються.

Так, спираючись на погляди стосовно правової природи субсидіарної відповідальності іноземних та вітчизняних науковців, а також норми Цивільного кодексу України, резюмуємо основні аргументи «проти» щодо віднесення субсидіарного зобов'язання до зобов'язання із множинністю осіб. Вони базуються на особливостях природи таких зобов'язань та їхньої правової конструкції.

1. Відсутність рівності обов'язків між боржниками. У зобов'язаннях із множинністю осіб (солідарних або часткових) боржники зазвичай мають однаковий правовий статус щодо виконання зобов'язання, навіть якщо їхня частка або форма відповідальності відрізняються. У субсидіарному зобов'язанні основний і субсидіарний боржники не є рівними: обов'язок субсидіарного боржника має додатковий (акцесорний) характер, і він

виникає лише в разі невиконання зобов'язання основним боржником. Це не властиво класичним зобов'язанням із множинністю осіб.

2. Односторонність первинного звернення. У множинних зобов'язаннях кредитор може вільно обирати, до кого звертатися за виконанням (як у солідарних зобов'язаннях) або вимагати виконання у частковій формі (як у часткових зобов'язаннях). У субсидіарному зобов'язанні кредитор зобов'язаний спершу звернутися до основного боржника. Субсидіарний боржник залучається лише як останній засіб (*ultima ratio*), що не характерно для класичних зобов'язань із множинністю осіб.

3. Відсутність спільного боргу. У зобов'язаннях із множинністю осіб (наприклад, солідарних) кожен боржник відповідає за один і той самий борг або його частину. У субсидіарному зобов'язанні обов'язок субсидіарного боржника не є тотожним обов'язку основного боржника, а виступає "гарантією" виконання. Субсидіарний боржник не є співборжником у прямому розумінні, оскільки його обов'язок є залежним і умовним.

4. Акцесорність зобов'язання. Субсидіарне зобов'язання є акцесорним, тобто похідним від основного зобов'язання, і виникає виключно у разі його невиконання. У зобов'язаннях із множинністю осіб кожен із боржників має самостійний обов'язок перед кредитором, який може бути виконаний незалежно від дій інших боржників. У субсидіарному зобов'язанні жоден обов'язок субсидіарного боржника не може виникнути до моменту порушення основного зобов'язання.

5. Юридична природа відповідальності. Субсидіарна відповідальність є формою забезпечення виконання зобов'язання, що значно наближує її до інституту поручительства чи гарантії, а не до класичних зобов'язань із множинністю осіб. Таким чином, субсидіарне

зобов'язання більше нагадує допоміжний механізм, ніж самостійне зобов'язання між кількома боржниками.

6. Відсутність взаємозв'язку між боржниками. У зобов'язаннях із множинністю осіб боржники зазвичай перебувають у відносинах між собою (наприклад, через розподіл обов'язків). У субсидіарному зобов'язанні основний боржник і субсидіарний боржник можуть не мати жодного прямого правового чи договірної зв'язку.

Отже, субсидіарне зобов'язання не вписується в класичну концепцію зобов'язань із множинністю осіб через специфічну залежність обов'язків субсидіарного боржника від невиконання основним боржником своїх зобов'язань, а також через його акцесорний характер.

Таким чином, субсидіарна відповідальність розглядається як специфічний вид цивільно-правової відповідальності, що має свої особливості. Українські та закордонні вчені визначають її, враховуючи як національні правові традиції, так і загальні принципи цивільного права. В наступній таблиці структуровано наукові підходи українських та закордонних науковців до правової природи субсидіарної відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1

Структурування українського та закордонного підходів до розуміння правової природи субсидіарної відповідальності

Український підхід	Закордонний підхід
Субсидіарна відповідальність – це відповідальність особи, яка на підставі закону чи договору зобов'язана задовольнити вимоги кредитора в разі, якщо основний боржник неспроможний виконати свої зобов'язання (Догверт А.С.) [18]	Субсидіарна відповідальність – це особлива форма цивільно-правової відповідальності, що виникає на основі принципу солідарності між боржником та субсидіарною особою, яка зобов'язана виконати зобов'язання, якщо основний боржник цього не зробив (Koch J.) [20]

Субсидіарна відповідальність є додатковою (акцесорною) формою цивільно-правової відповідальності, яка застосовується тоді, коли основний боржник не виконав своїх обов'язків або виявився неспроможним їх виконати (Коссацев В.М.) [19]	Субсидіарна відповідальність є обов'язком допоміжної сторони виконати зобов'язання замість основного боржника у випадку, якщо останній не спроможний виконати зобов'язання через недостатність коштів (Savatier J. G.) [21]
Субсидіарна відповідальність виникає тоді, коли додатковий боржник відповідає перед кредитором за основного боржника лише в разі, якщо останній не спроможний задовольнити вимоги кредитора (Жилінкова І.В.) [19]	Субсидіарна відповідальність означає правову конструкцію, за якої додаткова сторона (гарант або поручитель) бере на себе обов'язки у разі, якщо основний боржник виявляється нездатним виконати зобов'язання (Meyer H.) [22]

Джерело: складено автором на основі [18-22]

Так, субсидіарна відповідальність є одним із видів цивільно-правової відповідальності, що виникає в разі недостатності основного боржника для виконання його зобов'язань перед кредитором. Її правова природа ґрунтується на принципі додатковості (субсидіарності), що означає, що субсидіарний боржник відповідає перед кредитором лише у разі, якщо основний боржник не спроможний повністю виконати свої зобов'язання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, підведено підсумок, що правова природа субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство є одночасно захисною та виправною, спрямованою на захист прав кредиторів та притягнення осіб до відповідальності за неналежне управління або неправомірну поведінку. Балансуючи між відповідальністю та справедливістю, вона гарантує, що кредитори не залишаться без засобів захисту через безвідповідальні або незаконні дії осіб, які контролюють боржника. Законодавчі норми та судова практика продовжують визначати обсяг та реалізацію цієї відповідальності в різних юрисдикціях.

Література

1. Garner B. A. Ed. Black's Law Dictionary (9th.ed.). Minesota: West Publishing Co. 2009.
2. Martin E.A., Law J. (eds). 6th ed. New York: Oxford University Press Inc., 2006.
3. Ese M. Law of Tort. Lagos: Princeton Publishing Co., 2008.
4. Nwoke F. C. Law of Torts in Nigeria. Jos: Mono Expressions Ltd, 2003.
5. Bell J. The Basis of Vicarious Liability. *The Cambridge Law Journal*. 2013. 72, Issue 01.
6. Launchdury v Morgans (1973) AC.122 at 135, per Lord Denning.
7. FWLR (pt.43). 290 at 312, Nduka v Ezenwaku (2006), 6 NWLR (pt.809) 494.
8. Трут Д. В. Субсидіарні зобов'язання як різновид цивільно-правових зобов'язань з множинністю осіб. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4(44). С. 186–192.
9. Цивільне законодавство України: навчальний посібник / за заг. ред. Є. О. Харитонова, К. Г. Некіт. Одеса, 2013. 388 с.
10. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. Київ, 2004. Кн. 1. 736 с.
11. Цивільне право: навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. Київ, 1996. 480 с.
12. Трут Д. В. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 235 с.
13. Гудима-Підвербецька М. Правова природа субсидіарних зобов'язань в цивільному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 10-15.

14. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.12.2024).

15. Сампара Н. М. До питання про визначення поняття та сутності субсидіарних зобов'язань в цивільному праві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Том 1, Вип. 6. С. 121–124.

16. Гриценко Г. Г. Множинність осіб у цивільно-правових зобов'язаннях: дис. канд. юрид. наук. за спец. 12.00.03. Харків, 2015. 234 с.

17. Аномалії в цивільному праві України: навчально-практичний посібник / відп. ред. Р. А. Майданик. Київ, 2007. 912 с.

18. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. НАПрН України, засл. юриста України [та ін.]; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

19. Цивільне право України: підручник [Текст]: в 2 т. Т. 1 / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. 444 с.

20. Schreyögg G., Koch J. Grundlagen des Managements: Basiswissen für Studium und Praxis. URL: <https://www.amazon.de/Grundlagen-Managements-Basiswissen-Studium-Praxis/dp/3658067489> (дата звернення: 30.12.2024).

21. Savatier R., La théorie des obligations en droit privé économique, Dalloz 1979, 4ème édition.

22. Meyer H. L., Paluch M.A. The surety's as affected by contract alterations and unauthorized payments – how much is too much? The Forum (American Bar Association. Section of Insurance, Negligence and Compensation Law). 1980. Vol. 15, No. 5. P. 982-992. URL: <https://www.jstor.org/stable/25761601> (дата звернення: 30.12.2024).

References

1. Garner B. A. Ed. (2009). Black's Law Dictionary (9th.ed.). Minesota: West Publishing Co.
2. Martin E.A., Law J. (eds). (2006). 6th ed. New York: Oxford University Press Inc., 2006.
3. Ese, M. (2008). Law of Tort. Lagos: Princeton Publishing Co.
4. Nwoke, F. C. (2003). Law of Torts in Nigeria. Jos: Mono Expressions Ltd.
5. Bell, J. (2013). The Basis of Vicarious Liability. *The Cambridge Law Journal*. 72, Issue 01,
6. Launchdury v Morgans (1973) AC.122 at 135, per Lord Denning.
7. FWLR (pt.43). 290 at 312, Nduka v Ezenwaku (2006), 6 NWLR (pt.809) 494.
8. Trut, D.V. (2012). Subsidiarni zoboviazannia yak riznovyd tsyvilno-pravovyh zoboviazan z mnozhynnistiyu osib [Subsidiary obligations as a type of civil law obligations with a plurality of persons]. *Universytetski naukovi zapysky*. № 4(44). pp. 186–192 [in Ukrainian].
9. Tsivilne zakonodavstvo Ukrainy: navchalnyi posibnyk [Civil legislation of Ukraine: a textbook] / za zag. red. E. O. Harytonova, K. G. Nekit. Odesa, 2013. 388 p. [in Ukrainian].
10. Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil law of Ukraine]: pidruchnyk: u 2 kn. / za red. O.V. Dzery, N.S. Kuznetsovoi. Kyiv, 2004. Kn. 1. 736 p. [in Ukrainian].
11. Tsyvilne pravo [Civil Law]: navch. Posib. Dlia stud. yuryd. vuziv ta fak. Kyiv, 1996. 480 p. [in Ukrainian].
12. Trut D.V. Tsyvilno-pravovi zoboviazannia z mnozhynnistiyu osib [Civil law obligations with a plurality of persons]: dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv, 2014. 235 p. [in Ukrainian].
13. Gudyma-Pidverbetska, M. (2019). Pravova pryroda subsidiary zoboviazan v tsyvilnomu pravi Ukrainy [The legal nature of subsidiary obligations in civil law of Ukraine].

obligations in the civil law of Ukraine]. *Pidpryemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 8. Pp. 10-15 [in Ukrainian].

14. Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. №№ 40-44. St. 356 [in Ukrainian].

15. Sampara, N.M. (2016). Do pytannia pro vyznachennia ponyattia ta sutnosti subsydiarnykh zooviazan v tsyvilnomy pravi [On the Definition of the Concept and Essence of Subsidiary Obligations in Civil Law]. *Naukovyi visnyk Hersonskogo derzhavnogo universytetu*. Tom 1, Vyp. 6. pp. 121-124 [in Ukrainian].

16. Grytsenko, G.G. (2015). Mnozhynnist osib u tsyvilno-pravovykh zoboviazanniah [Multiple persons in civil law obligations]: dys. Kand. yuryd. nauk. za spets. 12.00.03. Harkiv. 234 p. [in Ukrainian].

17. Anomalii v tsyvilnomu pravi Ukrainy [Anomalies in the civil law of Ukraine]: navchalno-praktychnyi posibnyk / vidp. Red. R.A. Maidanyk. Kyiv. 2007. 912 p. [in Ukrainian].

18. Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil Law of Ukraine]. Zagalna chastyna: pidruchnyk /za red. O.V. Dzery, d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. NAprN Ukrainy, zasl. Yurysta Ukrainy [ta in.]; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. K.: Yurinkom Inter, 2010. 976 p. [in Ukrainian].

19. Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil Law of Ukraine]: pidruchnyk [Tekst]: v 2 t. T. 1 / kol. Avtoriv; za red. G.B. Yanivytsoi, V.O. Kuchera. Lviv: "Novyi Svit-2000", 2014. 444 p. [in Ukrainian].

20. Schreyögg, G., Koch, J. Grundlagen des Managements: Basiswissen für Studium und Praxis [in German].

21. Savatier R., La théorie des obligations en droit privé économique, Dalloz 1979, 4ème édition [in French].

22. Meyer, H. L., Paluch, M.A. (1980). The surety's as affected by contract alterations and unauthorized payments – how much is too much? The

Forum (American Bar Association. Section of Insurance, Negligence and Compensation Law). Vol. 15, No. 5. pp. 982-992.